
SZIMPOZION

Tomislav Bandin

KÖZGAZDÁSZOK TANÁCSKOZÁSA KUMROVECEN*

A társadalmi tőke irányításáról, igazgatásáról szervezett vita számos kérdés mellett lényegében két fő problémára: az akkumulációra és a felhalmozott eszközök mobilitására, sikeres felhasználására összpontosult. Mivel a két alapkérdésről több eltérő vélemény hangzott el, az alábbiakban ezeket ismertetjük, magyarázat, állásfoglalás és értékelés nélkül.

Társadalmi eszközökről lévén szó a vitában felmerült a társadalmi tőke kifejezés használatának, helytállóságának kérdése. Ugyanígy felmerült az a kérdés is, identifikálható-e a társadalmi tőke fogalma a holt munkával. A társadalmi tőkét mint termelési tényezőt eredményesen kell felhasználni — vélték a tanácskozás résztvevői. Emiatt szükségesnek mutatkozik, hogy a tőke értékét felhasználáskor — feltételesen szólva — valamilyen árral határozzuk meg. A társadalmi tőke árát mint alokációs és realokációs tényezőt kell vizsgálni. Feltételesen a tőke ára kiegyenlíthető a tágabb értelemben vett kamatlábbal. A tőke ára, vagyis a kamat a gazdaságfejlesztés stratégiai funkciójában kell hogy álljon és tulajdonképpen ebben különbözik egymástól a tiszta piacgazdálkodás és a mi tervszerű piacgazdálkodásunk. Funkciójából adódóan a társadalmi tőke árát, azaz a kamat magasságát a fejlődési ütem határozhatja meg. A kamatszint serkentően kell hogy hasson a társadalmi tőke ésszerű felhasználására. Amennyiben a társadalmi tőkének ára van (például kamat formájában), akkor ára kell hogy legyen a másik termelési tényezőnek, a munkának is — esetünkben személyi jövedelem formájában —, mégpedig a termelési tényezők optimális kombinációja és szubsztitúciója miatt. A tanácskozás résztvevői közül többen a társadalmi tőke árának meghatározása és bevezetése mellett szálltak síkra. Nyilvánvaló azonban, hogy egy ilyen intézkedés nem oldhatja meg a bővített újratermelés legfontosabb problémáit. Így például, ha a társa-

* 1982. ápr. 12-én a Jugoszláv Közgazdászok Tanácsának tudományos szakosztálya és a JKSZ KB Elnökségének Társadalomkutatói Központja tanácskozást szervezett a dolgozók részvételéről a társadalmi tőke irányításában.

dalmi tőke értékére előírnánk a kamatot vagy járulék fizetését az ügyviteli alapra, a munkás elveszíténé érdekét, hogy gazdálkodjon a társadalmi tőke egy részével, és emiatt nem fogadható el a társadalmi tőke esetében a kamatláb bevezetése. Természetesen azok, akik a kamatláb bevezetése, tehát a társadalmi tőke árának meghatározása mellett szálltak síkra, úgy vélekedtek, hogy ezt a kamatot össze kell kötni a munka- és eszköztársításból származó jövedelemmel, valamint a bankkölcsönökre fizetett kamatokkal. A vita azonban *nem adott választ arra a kérdésre, hogyan köthető össze a társadalmi tőke áráként jelentkező kamatláb, a munka- és eszköztársításból származó jövedelem és a bankkölcsönökre fizetett kamat.*

Többen mégis úgy vélték, hogy a társadalmi tőke árának olyan szerepet kell betöltenie, amellyel éppen a társadalmi tőkével történő jó gazdálkodást, annak optimális koncentráltságát és integrációját serkenti.

Hangot kapott olyan vélemény is, mely szerint a beruházásoknak, a régi rendszer alapján végzett pénzelése, vagyis az investíciós bankkölcsönök folyósítása a munka- és eszköztársítás alacsony fejlettségi fokán investíciós vákuumot okozhat.

Bizonyos fokú véleményazonosság alakult ki a *hitelek* szerepét illetően a fejletlen munka- és eszköztársítás viszonyai közepette. A hitelviszony a beruházások pénzelésében csak „átmeneti forma”. Ez a forma úgy veszít jelentőségéből és méreteiből, ahogy erősödik a munka- és eszköztársításon alapuló pénzelés.

Ki kell építeni a beruházások új rendszerét csakúgy, mint a szocialista öngazgatású társadalom felhalmozásának (akkumulációjának) új elméletét. És amíg ki nem épül az új investíciós rendszer — több vitázó véleménye szerint —, be kell vezetni a *törvényesen kötelező* munka- és eszköztársítást a társult munka ellenőrzése alatt. A válasz, vagy magyarázat azonban itt is elmaradt. Hogyan helyezhető a munka- és eszköztársítás a társult munka ellenőrzése alá.

Hozzászólásaikban némelyek kiemelték, hogy megfontolás tárgyává kell tenni a társadalmi tőke piacát, azaz ennek megteremtési lehetőségét. Sokkal többen voltak viszont, akik ezt az elgondolást elvetették.

A társadalmi tőke áráról, a kamatokról szólva azok, akik az elképzeléssel elvileg egyetértettek, egyben megjegyezték, hogy a kamat nem lehet az egész gazdaság számára egységes. A kamat mint a társadalmi tőke árának konkrét formája differenciált kell hogy legyen, ami volta-képpen az akkumuláció programozását, irányítását jelentené. Az akkumuláció egyébként az amortizációval részben már irányított.

A társadalmi tőke piacról folytatott vitában elhangzott egy sok tekintetben sajátos, sőt szélsőséges elképzelés is. Eszerint meg kell teremteni a tőke teljes (totális) piacát, de úgy, hogy ezt ne a bankapparátus, vagy a társadalmi-politikai közösség irányítsa. Irányítását *részvények* segítségével kellene végezni. Részvények révén a vállalatok (társultmunka-szervezetek) részt vennének a banktőke irányításában. Ezzel

együtt a munkaszervezetek érdekelték lennének a banktőke eredményes felhasználásában. *A részvény ugyanis osztalékot (dividentát) hoz, és minél ésszerűbben fektette be a bank a tőkét, annál nagyobb az osztalék.*

Többen arra a paradoxonra is rámutattak, hogy nálunk kisebb a tőke mobilitása, mint az adminisztratív-centralisztikus szocialista társadalmakban. A társadalmi tőke alacsony fokú mobilitását a gazdaság általánosan alacsony fejlettségi szintjével magyarázták. Az alacsony fejlettségi szintből következik ugyanis, hogy nincs tőketöbblet. A tőke mobilitása szempontjából igen fontos, hogy az akkumulációt ott, azon a földrajzi értelemben vett területen használják fel fejlesztési célokra, ahol megvalósították. Ezek az okok idővel — ahogyan mondták — amortizálódnak, de továbbra is a társadalmi tőke nagyobb mobilitásának gátló tényezői lesznek. Vannak azonban egyéb tényezők is, amelyeket a gazdasági rendszer tesz általánossá, amelyek tehát nem objektív természetűek: 1) hajlam, hogy tulajdon társultmunka-alapszervezeteinket, összetett társultmunka-szervezeteinket fejlesszük; 2) a társadalmi tőkeforgalomnak nincs kiépített rendszere, más szóval *piaca*. Akik így vélekedtek, hangsúlyozták, hogy kitartóan kell építeni a társadalmi tőke mobilitását senkentő rendszert, még hozzá olyat, amely nem egyetlen mechanizmuson alapul, hanem amelynek hatékony funkcionálását több mechanizmus és alrendszer szavatolja. A globális rendszer a következő alrendszereket tartalmazza: önfinanszírozás, eszköztársítás, hitelpolitika, bankrendszer, valamint a társadalmi alapok rendszerét. Az akkumulációt illetően is két szélsőséges nézet kapott hangot a vitában. Az egyik szerint igenis fontos a kamat mint a társadalmi tőke felhasználásának ára. A másik nézetet pedig túlzottan „önigazgatóiasnak” nevezhetnénk. Képviselői szerint a társadalmi tőke csak úgy formálható és úgy teremthető meg, ha a társultmunka-alapszervezetek teljesen *önállóak*, ha a társadalom semmilyen formában sem interveniál. A részvevők többsége szerint ez utóbbi nem más mint egy társadalmi cselekedet degradálása, individuális cselekedetté való átminősítése, és ez, akárcsak az első nézet, nem oldja meg a problémákat. Egy felszólaló nem egyezett azzal, hogy a teljes önállóság a társadalmi cselekedet degradálását jelenti. Mint mondtotta, a JSZSZK alkotmánya (17. szakasz) szerint a társultmunka-alapszervezeteknek kötelessége van más alapszervezetek és a társadalom iránt, amikor a jövedelemről döntenek. Ezért nem is lehet szó semmiféle individuális cselekedetről. Ellenkezőleg társadalmi aktus ez is, de technobürokratikus intervenció nélkül.

A társadalmi tőke felhasználásának eredményességével kapcsolatban a közgazdászok tanácskozásán rámutattak, hogy a munka- és eszköztársítás folyamatában a tőke mobilitásáról még nem kristályosodott ki az elméleti álláspont. Az eszközöknek ugyanis alig 5—6 százalékát társítják a szakszervezetek, következésképp a gyakorlat ellentmond a rendszerbeli megoldásoknak. Nem az a kérdés ugyanis, hogy a munka- és eszköztársítással kapcsolatos megoldások jók-e vagy sem, hanem hogy a megoldás akkor érkezik-e, amikor *alkalmazható*. Ezért reálisabban kell

viszonyulni a bankkölcsön, a társadalmi intervenció és a felhalmozás mobilitását célzó egyéb rendeletek, mechanizmusok iránt. Meghatároztuk a tőke mobilitásának politikáját, de a politika végrehajtásához nincsenek meg a gazdasági hatóeszközök.

A vitázók közül sokan érintették az akkumuláció programozásának, formálásának problémáját. A vélemények itt is megoszlottak. Egyesek a programozott akkumuláció mellett kardoskodtak. Szerintük a felhalmozást kötelezővé kell tenni, és ezzel egyidejűleg minden munkaszervezet számára egyformán kell meghatározni a felhalmozási alap részarányát. A felhalmozást tehát rendelettel kell előírni. Erre a magyarázat az, hogy most is rendelet szabályozza a társadalmi tőke egyszerű újratermelését, mégpedig az amortizáció révén, és hasonlóan társadalmilag szabályozott a lakásépítés, az általános fogyasztás stb.

Ugyanakkor mások nem egyeztek a nézettel, hogy kötelezővé kell tenni az akkumulációt. Érveik különbözőek voltak vagy tisztán közgazdasági, vagy társadalmi-politikai szempontúak. A programozott akkumuláció, valójában a felhalmozás társadalmi védelem alá helyezése arra a feltételezésre enged következtetni, hogy a dolgozók „tönkreteszik” a társadalmi tőkét. Ez pedig kiindulópontként nem fogadható el. A társadalmi tőke ára, esetünkben a programozott akkumuláció, nem vonná meg a társadalmi-politikai közösségektől a felhasználásról való döntési jogot, amellyel eddig is rendelkeztek. Az akkumuláció programozása tehát gazdasági intézkedés.

Az akkumuláció kötelezővé tétele, vagyis programozása azonban megszüntetné a felhalmozás egy eddig csöppet sem mellékes „tulajdonságát”, nevezetesen, hogy gazdálkodási serkentőerőként hatott. Ha nagyságát rendelettel előírjuk, a felhalmozás már többé nem függ a gazdálkodás eredményességétől. Figyelembe véve, hogy valójában kik döntenek az akkumulációról, felvetődik az a kérdés is, hogy kivel szemben, kinek és minek a nevében van szükség az akkumuláció társadalmi védelmére éppen a programozás révén? Ilyen értelemben hangzott el az alábbi kérdés is: Vajon attól kell-e megvédeni az akkumulációt, aki megteremtette, tehát a munkástól, vagy más társadalmi struktúráktól, akik az elidegenített akkumuláció alapján építik ki társadalmi hatalmukat? Ha már szükség mutatkozik az akkumuláció társadalmi védelmére, akkor ezt olyan irányban kell megszervezni, hogy *szavatolja a társult munka dolgozóinak döntési jogát a jövedelem egészéről*, a JSZSZK alkotmánya 17. szakasza értelmében és semmiképpen sem olyan irányban, hogy ez a védelem korlátozza a dolgozók szuverén jogát a jövedelemelosztásban társadalmi szükségleteikkel összhangban. Alaptalan az olyan elképzelés, mely szerint a társultmunka-szervezetek felhalmozása programozott akkumulációval lényegesen növelhető. Különösen akkor nem, ha az akkumuláció nagyságát a munkaszervezet tulajdonában levő eszközök alapján határozzák meg. A többség javaslata az volt, hogy az akkumulációt nem programozni, hanem *tervezni* kell. A tervezés célja az önálló,

de különösen a *közös fejlesztési programok* megvalósítása. Az akkumulációtervezés alapja a *jövedelem*. Az ilyen elgondolás szerint az *akkumulációt* az *egyzetetett hosszú távú fejlesztési tervek teljesítésére* kell fordítani vagy akár programozni.
